

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

(повна назва закладу вищої освіти)

Кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Запорожченко О. В.

20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Географія Одещини

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 014.07 Середня освіта (Географія)

(код і назва спеціальності (тей))

Інститут/факультет Геолого-географічний

(назва інституту, факультету)

2017 р.

Розробник: доктор біологічних наук, професор Красєха Єрофей Никифорович, професор кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів
Протокол № 1 від "31" серпня 2017 року

Завідувач кафедри

(підпис)

Біланчин Я.М.

(прізвище та ініціали)

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) _
геолого-географічного факультету:

Протокол № 1 від "05" вересня 2017 року

Голова НМК

(підпис)

Біланчин Я.М.

(прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма дисципліни “**Географія Одещини**” складена відповідно до освітньо-професійної/освітньо-наукової програми бакалавра спеціальностей 014.07 Середня освіта (Географія)

Предметом вивчення навчальної дисципліни є географічна оболонка Одещини і степової зони в цілому, її компоненти: тектоніка і геологічна будова, палеоландшафти голоцену, умови формування рельєфу території і сучасні його особливості, клімат регіону, гідрографічна мережа і лимани Причорномор'я, особливості формування лесів як ґрунтотворних порід і ґрунти Одещини. Екологічні і економічні проблеми.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу.

У системі географічних наук Географія Одещини тісно пов'язана із наступними навчальними дисциплінами: «Основи фізичної географії», «Геологія загальна та історична», «Метеорологія і кліматологія», «Геоморфологія», «Ґрунтознавство і географія ґрунтів». Є навчальною дисципліною вибіркового циклу в системі географічних дисциплін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Фізична географія Одещини
3. Екологічні та економічні проблеми одеського регіону.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу - формування у студентів знання про фізичну географію Одещини, особливості історії розвитку регіону, клімату, гідрографії, рослинного і ґрунтового покриву території, представлення про основні екологічні і економічні проблеми одеського регіону.

Завдання курсу – сформувати у студентів сучасне уявлення про географічне середовище Одещини, історію розвитку регіону в голоцені, особливості формування ґрунтотворних порід і ґрунтового покриву, гідрографію території, клімат, рослинність, проблеми охорони навколишнього середовища і організацію природних резерватів, економічні проблеми регіону.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

ЗК1 - Знати й розуміти предметну область та розуміння професійної діяльності

ЗК7 - Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями

ФК5 - Здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності

ФК7 - Володіння методикою географічних досліджень, здатність виконувати польові дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів, педагогічні дослідження, інтерпретувати отримані результати за допомогою інноваційних технологій

Кінцеві **програмані результати навчання**, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

ПРН3 - усвідомлює зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом чинників різного характеру; розуміє наслідки і детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства; знає важливість збереження навколишнього середовища, охорони біологічного різноманіття, природоохоронної та природно-заповідної діяльності

ПРН4 - знає основні фізико-географічні та суспільно-географічні процеси, що відбуваються у географічному просторі на різних рівнях його організації, причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства

ПРН6 - знає та розуміє закономірності територіальної організації суспільного виробництва, населення, культури та релігій, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах, територіального планування

ПРН17 - вміло організовує шкільне та туристичне краєзнавство, збирає, упорядковує і використовує краєзнавчі матеріали, вміє працювати з різними джерелами краєзнавчої

інформації; формує в учнів екологічні цінності й відповідальне ставлення до природи, повагу культурних цінностей і традицій місцевого населення під час краєзнавчих екскурсій і туристичних походів, вміє розробити комплекс вправ з метою забезпечення ефективного виконання польової практичної та краєзнавчо-туристичної діяльності

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- історію формування території Одещини, особливості тектоніки і геологічної будови; кліматичні особливості регіону;
- сучасні теорії походження лесів і лесоподібних суглинків як ґрунтоутворних порід;
- географічні особливості розповсюдження ґрунтів, їх типу і підтипу належність, властивості, проблеми охорони; ретроспективну характеристику рослинності і її сучасний стан;
- схеми ґрунтово-географічного і ландшафтного районування регіону;
- екологічні проблеми регіону і проблеми охорони живих організмів і їх угруповань;
- економічні проблеми регіону;

вміти:

- оцінити природний потенціал Одещини в цілому і для окремих галузей господарства;
- скласти біогеографічний опис території за наявними літературними і фондовими джерелами;
- провести первинне флористичне обстеження території, вміти зібрати гербарій і визначити систематичну належність рослин за визначниками;
- провести польове дослідження території з проблем щодо охорони живих організмів і біоценозів, ґрунтів, скласти звіт з екологічної ситуації в районі досліджень.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин, що становить 3 кредити ЄКТС.

2. Зміст навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Фізична географія Одещини

Тема 1. Вступ. Історія формування території області.

Географічне положення області. Етапи геополітичної історії формування території. Давня історія заселення неолітичними культурами. Кочівники степу: землероби і скотарі, які залишили слід в історії області. Давньогрецька колонізація. Під владою Османської імперії. Колонізація краю Російською імперією. Сучасний період (XIX-XXI ст.).

Тема 2. Тектоніка і геологія регіону, палеоландшафти голоцену, походження лесів і ґрунтоутворних порід степової зони, трансгресії і регресії Чорного моря.

Тектоніка і геологія регіону, тектонічне районування за «Атласом України» (2012), геологічна будова і корисні копалини. Палеоландшафти голоцену, льодовиковий період на території України і його вплив на формування ґрунтоутворних порід голоцену і рельєфу території. Регресії і трансгресії Чорного моря. Поховані ґрунти як пам'ятники ландшафтів четвертинного періоду.

Тема 3. Клімат та гідрографія Одещини.

Кліматичні особливості регіону за сезонами року і в багаторічному циклі. Проблема нестачі вологи і засухи в південних районах. Кліматичні ресурси в сфері рекреації і туризму. Малі, середні і великі річки Одещини. Проблеми обезводнення степу і причини обміління малих і середніх річок. Причорноморські лимани. Тваринний і рослинний світ Чорного моря.

Тема 4. Ґрунтові ресурси Одещини.

Ґрунти області і їх властивості, географія ґрунтів. Проблеми використання. Деградація ґрунтів в процесі сільськогосподарського використання. Уявлення про бонітет ґрунтів і земельний кадастр. Зрошуване землеробство і його проблеми.

Тема 5. Рослинний покрив і тваринний світ області.

Ретроспективний аналіз степової рослинності. Геоботанічне районування території області. Можливості відновлення степової рослинності в спеціальних резерватах. Червона книга. Тваринний світ області. Видове його різноманіття.

Тема 6. Природні резервати області. Туристично-рекреаційний потенціал.

Дунайський біосферний заповідник. Національні парки. Природні об'єкти, віднесені до списку Рамсарської конвенції. Створення екологічної мережі і смарагдовий список об'єктів. Проблеми в природоохоронній діяльності.

Змістовний модуль 2. Екологічні та економічні проблеми.

Тема 7. Екологічні проблеми області.

Проблема води. Забезпечення області питною водою. Контроль якості. Екологічні проблеми в землеробстві. Екологічні проблеми малих, середніх і великих річок області. Екологічні проблеми зрошуваного землеробства. Проблема озера Сасик і Куяльницького лиману, інших озер і лиманів. Екологічні проблеми Чорноморського узбережжя.

Тема 8. Економічні проблеми області.

Основні галузі господарства одеського регіону і проблеми їх розвитку.

3. Рекомендована література

Основна

1. Горун В. Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території Одеської області. Дніпровський екологічний коридор. Київ: Wetlands International Black Sea Programme, 2008. 340 с.
2. Докучаев В. В. Наши степи прежде и теперь. М.: Сельхозгиз, 1936. 117 с.
3. Дубина Д. В., Вакаренко Л. П., Устименко П. М. Екомережа південної Бессарабії // Чорноморський ботанічний журнал. 2007. Том 3. Вип. № 2. С. 70–87.
4. Екомережа Азово-Чорноморського природного коридору / Під ред. Л. Д. Проценка. К.: Хімджест, 2012. 60 с.
5. Золотун В. П. Изменение почвенного покрова юга Украины за последние 50–45 веков в пределах современной подзоны южных черноземов. Тр. Кишинев. с.-х. ин-та, 1974, т. 125;
6. Клімат і рельєф Одеської області. Історія заселення Одещини. – <http://ukrskr.com.ua/odeska/klimat-i-relyef-odeskoyi-oblasti-istoriya-zaselennya-odeshhini>
7. Костюшин В., Куземко А., Онищенко В., Чорна Г., Тарашук С., Деркач О., Мішта А., Ворона Е., Матвеев М., Возний Ю., Куцоконь Ю., Кардаш С., Василюк А., Коломіцев Г., Новак В., Тарасенко М., Козак М. Південно-Бузький меридіональний екологічний коридор: стислий огляд біорізноманіття та найцінніші території. Чорноморська програма Верландс Інтернешнл Київ, 2007. 92 с
8. Красеха Є. Н. Грунтоутворення під степовою рослинністю: до історії питання // Вісник Одеського національного університету. Т.14. Випуск 7. Географічні та геологічні науки. 2009. С. 275–283.
9. Красеха Є. Н. Степознавство як міждисциплінарний напрямок в науці / Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія: Географічні та геологічні науки. Том 22, випуск 2(31). 2017. С. 76–89.
10. Красеха Є.Н. Педосфера Землі. - Улан-Удэ: Издательство Бурятского научного центра СО РАН, 2010. - 475 с. (соавтор: *Корсунов В.М.*).
11. Красеха Є.Н. Чинники ґрунтоутворення (співавтор: Позняк С.П.) – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франко, 2007. – 400 с.
12. Молочна ріка - диво природи. - Мелітополь, 2002. – 100 с.
13. Мальцев В. І., Зуб Л. М., Карпова Г. О., Костюшин В. А., Титар В. М., Мішта А. В., Некрасова О. Д. Водно-болотні угіддя Дніпровського екологічного коридору. К:

- Недержавна наукова установа Інститут екології ІНЕКО, Карадазький природний заповідник НАН України, 2010. 142 с.
14. Мордкович В. Г. Степные экосистемы / В. Г. Мордкович; отв. ред. И. Э. Смелянский. 2-е изд. испр. и доп. Новосибирск: Академическое издательство «Гео», 2014. 170 с.
  15. Національний атлас України / гол. ред. Л. Г. Руденко. – Київ : ДНВП «Картографія», 2002. – 440 с.
  16. Одеський регіон: природа, населення, господарство: Навчальний посібник / О.Г. Топчієв та ін. – Одеса: Астропринт, 2003. – 184 с.
  17. Орошаемые черноземы. М., 1989. 240 с.
  18. Орошение на Одессине. – Одесса, 1992
  19. Патица В. П., Соломаха В. А., Бурда Р. І. та ін. Перспективи використання, збереження та відтворення агробіорізноманіття в Україні. Київ: Хімджест, 2003. 256 с.
  20. Позняк С. П. Орошаемые черноземы юго-запада Украины. Львов: ВНТЛ, 1997. 239 с.
  21. Попова О. М. Природно-заповідний фонд Одеської області в системі фізико-географічного районування України і шляхи його оптимізації / О. М. Попова // Вісник Одеського національного університету. Серія : Географічні та геологічні науки. - 2017. - Т. 22, Вип. 2. - С. 29-47. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
  22. Растительный мир. Серия: Природа Украинской ССР. К.: Наукова думка, 1985.
  23. Розбудова екомережі України / ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. К.: 1999. 127 с.
  24. Сокало Д. И. Роль трудов Г. И. Танфильева в разрешении проблемы происхождения степной растительности // Труды Одесского госуд. уни-та им. И. И. Мечникова, т. 152. Серия геолог. и географ. наук, выпуск 9 (посвящается Г. И. Танфильеву). Одесса, 1962. С. 89–93.
  25. Степи України: матеріали до історії заселення та освоєння. Том 1. Автор-укладач Красєха Є. Н. – Одеса: Астропринт, 2015. 640 с.
  26. Степи України: матеріали до історії колонізації краю Російською імперією. Том 2. Автор-укладач Красєха Є. Н. Одеса: Астропринт, 2015. 304 с.
  27. Степи України; проблеми охорони та збереження ландшафтного і біологічного різноманіття. Том 3. Автор-укладач Красєха Є. Н. Одеса: Астропринт, 2019. 740 с.
  28. Український степ: вчора, сьогодні, завтра: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pryroda.in.ua/step/nasha-step-vchera-segodnya-zavtra>.
  29. Хімко Р. В., Мережко О. І., Бабко Р. В. / Малі річки – дослідження, охорона, відновлення. К.: Інститут екології. 2003. 380 с.
  30. Чорноземи масивів зрошення Одещини. Біланчин Я. М., Красєха Є. Н. та ін.: монографія / За науковою редакцією д. біол. наук, проф. Є. Н. Красєха та к. геогр. наук, доц. Я. М. Біланчина. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. 146 с.
  31. Шуйский Ю. Д., Выхованец Г. В. Природа Причерноморских лиманов: [монография] Одесса : Астропринт, 2011. 276 с.
  32. Яцик А. В. Екологічна ситуація в Україні і шляхи її поліпшення. К.: Оріяни, 2003. 84 с.

Додаткова

1. Актуальные проблемы лиманов северо-западного Причерноморья: [коллективная монография] ; под ред. Ю. С. Тучковенко, Е. Д. Гопченко. Одесса: ТЭС, 2011. 224 с.
2. Атлас животных. – М.: Астрель АСТ, 2004. – 256 с.
3. Введение в экологическую этику // Учебное пособие / автор-укладач проф. Красєха Є. Н. Одесса: Астропринт, 2016. 356 с.
4. Жизнь животных. Т 1-6. – М.: Просвещение, 1968-1971.
5. Жизнь растений. Т 1. – М.: Просвещение, 1974.

6. Ковтун О. О. Фитобентос Тилигульського лимана (Чорне море, Україна). Еколого-біологічна, морфологічна і таксономічна характеристика. Saarbrücken, Deutschland: Lambert Academie Publishing (LAR), 2012. 353 с.
7. Красеха Є.Н. Біогеографія з основами екології. Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2012. – 572 с.
8. Лимани північно-західного Причорномор'я: актуальні гідроекологічні проблеми та шляхи їх вирішення // Зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф. Одеса : ТЕС, 2012. 160 с.; Лиманы Северного Причерноморья / Полищук В. С. та інш. Киев : Наук. думка, 1990. 204 с.
9. Ткаченко Ф. П., Сардарян К. Б. Водорості Тилигульського регіонального ландшафтного парку (чек-лист, поширення, екологія) : монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. 110 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Іспит.

5. Методи діагностики успішності навчання

Поточний контроль знань студентів під час лекційних і лабораторних занять, виконання контрольних (модульних) робіт (денна форма навчання) та за результатами самостійної роботи (заочна форма навчання); іспит.

Примітки:

1. Програма навчальної дисципліни розробляється вищим навчальним закладом. Програма навчальної дисципліни визначає місце і значення навчальної дисципліни, її загальний зміст та вимоги до знань і вмінь.
2. Програма навчальної дисципліни розробляється на основі освітньо-професійної/освітньо-наукової програми.
3. Форма призначена для складання робочої програми навчальної дисципліни.
4. Вищими навчальними закладами можуть вноситися зміни до форми та змістового наповнення «Програми навчальної дисципліни» залежно від специфіки та профілю вищого навчального закладу.
5. Формат бланка – А4 (210×297 мм).